

Bey, Mustafa Servet Efendi, Santûrî Edhem Efendi, Leon Hancıyan, Giriftzen Âsım Bey ve Lemi Atlı gibi mûsikîşinaslar da onun meşhur talebelerindendir.

Şiirle de uğraşan ve bir kısım bestelesinin güftesini bizzat yazmış olan Ârif Bey 1000'i aşkın şarkı ile 100'den fazla ilâhî ve diğer formlarda eser bestelemiş, ancak bunlardan yaklaşık üçte ikisi notasızlık yüzünden unutulmuştur. Bir tesbite göre günümüze ulaşan eserleri kırk dört makamdan meydana gelmiş olup (Öztuna, I, 103-108) bunlar arasında en çok nihâvend, kürdîli-hicazkâr, hicaz, sûzinak, karcığar, uşşak, hicazkâr, muhayyer, hüzzam, rast, sabâ, isfahan ve hüseyinî makamlarının tercih edildiği görülmektedir. Suphî Ezgî'nin Hacı Ârif Bey külliyyatı üzerinde tamamlanmamış bir çalışması vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Ârif, *Mecmûa-i Ârifî*, İstanbul 1290; Ergun, *Antoloji*, II, 560-561; Ezgî, *Türk Musikisi*, I, 267; IV, 265-266; V, 431-434; Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 100-101; İbnülemin, *Hoş Sada*, s. 66-72; Yılmaz Öztuna, *Hacı Ârif Bey*, Ankara 1986; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara [1986], I, 246-253; Sadi Yaver Ataman, *Mehmed Sadi Bey*, Ankara 1987, tür. yer.; Rauf Yektâ, "Bestekâr ve Hânende Hacı Ârif Bey Merhum", *Şehbâl*, sy. 39, İstanbul 1327, s. 294; a.m.f., "Hacı Ârif Bey", a.e., sy. 53 (1328), s. 92-93; Ruşen Ferit Kam, "Hacı Ârif Bey", *Radio*, sy. 33, Ankara 1944, s. 8; Avni Önsan, "Ebedileşen Dehalarıımız: Hacı Ârif Bey", *TMD*, sy. 25 (1949), s. 2-3, 22-24; Burhanettin Ökte, "Büyük Bestekâr Hacı Ârif Bey", *MM*, sy. 190 (1963), s. 275-278; Eşref Edib, "Ârif, Bestekâr Hacı Ârif Bey", *İTA*, I, 503-507; Öztuna, *BTMA*, I, 96-109.

BEKİR SİTKİ SEZGİN

HACI ÂRİF BEY, Kanûnî (1862-1911)

Türk virtüozü ve bestekârı.

İstanbul Aksaray'da Hûbyâr mahallesinde doğdu. İlk öğreniminden sonra girdiği Koca Mustafa Paşa Askerî Rüşdiyesi'nden mezun oldu. 1885 yılında Posta ve Telgraf Nezâreti Muhasebe Müdürlüğü'nde kâtip olarak göreve başladı. Bu görevde iken 13 Kasım 1893'te kendisine sâlise rütbesi verildi. 1895'te eyalet Posta ve Telgraf Müdürlüğü başkâtibi olarak Yemen'e tayin edildi. Hac farızasını da yerine getirerek San'a'ya giden Ârif Bey burada altı yıl kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Posta ve Telgraf Nezâreti Tahrîrât-ı Ecnebiyye Kalemi'nde başkâtip olarak çalıştı. 5 Mayıs 1905'te sâniye rütbe-

sine yükseltildi. 1910 yılında tekrar Yemen'e gönderildiyse de oradaki isyan sebebiyle kısa sürede İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Nezâret muhasebesinde bir müddet başkâtiplik, ardından Galata Postahanesi'nde veznedarlık yaptı. Bu sırada üçüncü defa Yemen'e gitti, ancak bu görevi de kısa sürdü ve Menâha'da koleredan öldü.

Türk mûsikisinin önde gelen kanun virtüozları arasında yer alan Hacı Ârif Bey, bestelediği eserlerle güçlü bir bestekâr olduğunu da göstermiştir. Mûsikîye, memuriyetinin ilk yıllarında aynı dairede birlikte çalıştıkları kanûnî Sarı Talat Bey'den aldığı derslerle başladı. Birkaç yıl süren bu derslerin ardından kısa zamanda kendini tanıttı. Hacı Kirâmî Efendi'den din dışı eserler meşketti. Yemen'de bulunduğu sırada da sazı ile meşguliyetini devam ettiren Ârif Bey kanunu mandasız çalardı. Başlangıçta kolay olduğu için bu sazın mandalla çalındığını, ancak ilerleme kaydedildikten sonra işin parmaklara dayandığını, bazı eserlerdeki seslerde ve özellikle şedlerde mandalın yetersiz kaldığını, bu sesleri bulmak üzere mutlaka tırnağı perdelerde kullanmak gerektiğini belirtirdi. Zira mandallı kanunun başlangıçta kolay olmasına rağmen daha sonra zorlaştığını, ilk zamanlarda güç olan mandasız kanunun ise giderek kolaylaştığını söylerdi. Kanunu çok seri akort etmesi ve falsosuz sesler basması ile tanınan Ârif Bey bu sazı icrada yeni bir ekol meydana getirmiştir. Ayrıca bu sazda önemli bir merhale kabul edilen "fiskeli icra" şeklinin de ilk uygulayıcısı olduğu söylenmektedir.

Zekâi Dede, Bolâhenk Nûri Bey, Kaşıyarık Hüsâmeddin Efendi, Hacı Fâik Bey, Yeniköylü Hasan Efendi, Lâmekânî Mustafa Efendi gibi mûsikîşinaslarla aynı meclislerde bulunup onlardan faydalanma imkânı bulan Hacı Ârif Bey, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Koska'da faaliyete

Kanûnî
Hacı
Ârif
Bey

başlayan Dârülmûsîkî-i Osmânî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve Tepebaşı Tiyatrosu'nda Tanbûrî Cemil Bey, Santûrî Edhem Efendi ve Üdî Nevres gibi ünlü virtüozlarla konserler vermiştir. Bu arada birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında kanûnî İsmâil Zühdü, kanûnî Nâzım, kanûnî Reşad, kanûnî Tahsin, kanûnî Sâlim, kanûnî Fethi beylerle Fahri Bey (Kopuz) ve kendi oğlu Zeki Ârif Ataçergin özellikle zikredilmelidir.

Yılmaz Öztuna'nın tesbitine göre Hacı Ârif Bey'den günümüze peşrev, saz semâisi, beste, semâi, marş, sirto ve şarkı formlarında doksanın üzerinde eser ulaşmış olup bunlardan yetmiş tanesi şarkıdır. Ayrıca bazı taksimleri plaklara alınan Hacı Ârif Bey, o devirde unutulmaya yüz tutmuş makamlardan sultânîyegâhı canlandırmaya çalışmıştır. Sultânîyegâh peşrevi onun en tanınmış eserlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi (1315), s. 312; a.e. (1323 r.), İstanbul 1321, s. 552-553; a.e. (1325), İstanbul 1322, s. 602-603; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 73-74; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 81-86; Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsi ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 72; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi yayını), II, 56-57; Zeki Ârif (Ataçergin), "Ârif, Kanunî Hacı Ârif Bey", *İTA*, I, 507-509; Öztuna, *BTMA*, I, 94-96.

NURİ ÖZCAN

HACI BAYRÂM-I VELÎ (ö. 833/1430)

Bayramiyye tarikatının kurucusu.

Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvı tarafından kurulmuş ilk tarikat olan Bayramiyye'nin piri Hacı Bayrâm-ı Velî, XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara'da doğdu. Taşköprizâde, Mecdî Efendi, Sarı Abdullah Efendi ve İsmâil Hakkı Bursevî'nin verdiği bilgileri aktaran Bursalı Mehmed Tâhir'in risâlesi (*Hacı Bayrâm-ı Velî*, İstanbul 1329) ve Mehmed Ali Aynî'nin Bursalı Mehmed Tâhir'in eserindeki bilgileri aşmayan hacimli kitabı ile (*Hacı Bayrâm-ı Velî*, İstanbul 1343), Fuat Bayramoğlu'nun bu iki kitabı temel almakla birlikte daha çok Hacı Bayram ailesi adına vefatından sonra tesis edilen vakıflarla ilgili XVIII ve XIX. yüzyıl resmî belgelerini ihtiva eden ve dikkate değer bir gayret ürünü olan eseri (*Hacı Bayram-ı Velî, Yaşamı-Soyu-Vakfı*, I-II, Ankara 1983) dışında, hakkında kaynakların tenkidine dayalı ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Hacı Bayrâm-ı